

Det lokale talemåletts plass og rolle i målreisinga i Sogn¹

Av Ragnhild Haugen

1 Innleiing

Eg har slik eg ser det, fått i oppgåve å dra ut på ei språkhistorisk reise i Sogn, der målet er å sjå nærare på koplinga mellom det lokale talemålet og framvoksteren av det nynorske skriftspråket. I fylgje *Nynorskordboka* (jf. 1998: 411) er målreising "arbeid for å skape ein språknormal (av dialektar), dyrka han og få han godteken i det språksamfunnet han høyrer heime". Å reisa eit nytt skriftmål er såleis den generelle tydinga av dette omgrepet og gjeld globalt uavhengig av språksamfunn. Når målreising derimot står i bunden form, som målreisinga, vert det i vårt land berre assosiert til skriftspråket nynorsk.

Eg vil i denne artikkelen konsentrera meg om den perioden då landsmål eller nynorsk vart innført i Sogn og sjå nærare på kva argument som vart nytta. Hovudfokuset vil altså vera historisk.

Sogn ligg i dag midt i kjerneområdet for nynorsken på Vestlandet (jf. Torp og Vikør 2003: 171). Nynorsken har slege inn på alle domene både som skulemål, kyrkjespråk, som administrasjonsspråk, i store delar av næringslivet og som privatspråk. Eit eksempel frå næringslivet er at den store saft, brus og syltetøyverksemda Lerum, som ligg i Sogndal kommune, dei siste åra har gått frå å marknadsføra produkta sine på bokmål til nynorsk. Når det gjeld val

---

¹ Artikkelen er ein uendra versjon av det vitskapsteoretiske innlegget til dr.art.-graden som eg heldt på Universitetet i Bergen 16. desember 2004.

av skriftmål i private samanhengar, svara 54,2 % av dei spurde i Sogn og Fjordane i ein Gallup frå 2002, at dei brukte berre nynorsk og 37,5 % at dei brukte berre bokmål. Dei hadde såleis klart høgast nynorskprosent av alle fylka i landet.² Når nynorsken står så sentralt i Sogn i dag, er det eit resultat av at målreisinga har vore vellukka i dette området.

Det er klart at Aasen sine reiser i Sogn i 1842–1843 har sett spor etter seg i landsmålet, og at nærleiken mellom sognedialektane og landsmålet har vore eit viktig argument for å innføra dette nye skriftspråket. Men trass i at nynorsk vert oppfatta som eit vestlandsmål, og at Sogn ligg midt i kjerneområdet for nynorsk i dag, er det slett ikkje sikkert at dette var slik den gongen landsmålet/nynorsken vart innført.

Rundt 1900 var det fleire kommunar i Nord-Tøndelag og i Telemark enn i Sogn og Fjordane som hadde teke i bruk nynorsk som opplæringsmål i skulen. Åsmund Lien meiner det kan vera verdt å merkja seg at målreisinga såleis ser ut til å vera komen lengre i desse områda enn i Sogn og Fjordane, for ein snakkar så ofte om at nynorsken er eit vestlandsmål (jf. Lien 1981: 357).

Olaf Almenningen og Åsmund Lien (1978: 21) meiner dette er ein karakteristikk som er av nyare dato, og dei grunngjev vestlandsmålstempelet med at vestlendingane har vore flinkast til å ta i bruk nynorsken som bruksmål og å tilpassa nynorsken etter egne ord og uttrykksmåtar.

Det kan difor vera interessant å starta med ei lita kontrastiv samanlikning med eit område av landet som tidleg fekk overgang til nynorsk, t.d. Nord-Trøndelag, som i dag ikkje vert rekna til kjerneområdet for nynorsk, for å sjå om samfunnet og argumentasjonen for val av nynorsk som opplæringsmål kan ha vore annleis der.

Partiet Venstre var eit parti der både nasjonale og sosiale argument for målsaka stod sentralt. Høgre var derimot imot nynorsken. Ei samanlikning mellom stortingsrepresentantar frå Sogn

---

2 Tala har eg fått frå Helge Sandøy, som er leiar for prosjektet Moderne importord i språka i Norden. Gallupen blei gjennomført 11.–13.2.02 for dette prosjektet av Opinion AS.

og Nord-Trøndelag i perioden 1883–1915 viser at alle representantane frå Nord-Trøndelag var venstrefolk, og det var òg alle sognerepresentantane fram til Venstre vart kløyvd i strid i 1889. Fram til 1900 representerer så sognerepresentantane Det Moderate Venstre, eit parti som skal ha stått sterkt på Sørlandet og i kyststroka på Vestlandet. Det Moderate Venstre vert rekna som forløparen til Kristeleg Folkeparti og stod Høgre noko nærare enn det gamle Venstre (jf. NRK.no – Fylkesleksikon på nettet), men dei var ikkje imot målsaka. Etter 1900 er det igjen flest representantar frå partiet Venstre også frå Sogn (jf. NSDs politikerarkiv). Politisk ser det difor ikkje ut til at skilnadene mellom Sogn og Nord-Trøndelag har vore så store.

Almenningen skriv om den trøndske målreisinga (jf. Almenningen 1984: 14) at ho alt frå starten av var særskild dialektvenleg. Brørne Olav og Ivar Høyem stod sentralt der. Dei skreiv sjølve eit trønderfarga landsmål av sosiale grunnar ved at språket ikkje skulle gjerast for vanskeleg for folk ved å vera eit anna enn dei tala, men òg av nasjonale grunnar ved at det var meiningslaust å ha dansk som eit offisielt skriftspråk i Noreg (jf. Almenningen 1984: 15)

Almenningen (1984: 15) seier vidare om målarbeidet i Trøndelag:

Etter det eg kan sjå ut frå samtidige kjelder er det berre *Austmannalaget* av fylkesmålлага som då la like stor vekt på dialektane i målarbeidet. Det vil likevel ikkje seia at andre sentrale mållag, t.d. på Vestlandet, såg bort frå dette arbeidet. Det vart støtt mykje bruka som utgangspunkt for norskundervisninga, men vestlendingane må på ein eller annan måte ikkje ha kjent det som så nødvendig å understreka dette som ei særskild målstridsoppgåve.

Etter den fyrste rettskrivingsnormalen for landsmålet i 1901, vart det både blant austmenn og trønderar diskusjonar om dei einskilde formene som dei ynskte inn. Det vart mellom anna argumentert for å få inn *a*-former i staden for *i*-former i substantiv, t.d. *bygda* og *husa* i staden for *bygdi* og *husi*. Forfattarane Sven Moren frå Trysil og Olav Duun frå Trøndelag tok i bruk *a*-former i diktinga si. Duun skriv elles òg eit sterkt målførefarga nynorsk bl.a. utan stumme *t*-ar i utlyd.

Dialektlina kom i det heile til å stå sterkt som argumentasjon for landsmålet i Trøndelag.

Eg har ikkje funne nokon tilsvarande argumentasjon frå Sogn om at sogningane har diskutert og problematisert formspørsmål, dvs. den nynorske rettskrivinga i høve til talemålet. Eg har t.d. aldri kome over ein argumentasjon om at av di både landsmålet og talemålet i Sogn hadde *i*-former, skulle det vera ein god grunn til å gå over til dette nye skriftspråket. På den andre sida kan denne klare likskapen ha vore årsak til at dette spørsmålet vart uturvande å argumentera for.

Det paradoksale for trøndermåla er at i takt med at fleire og fleire trøndernære former vart tillatne i nynorsken, gjekk likevel nynorsken ut att or mange av skulane i fylket. Almenningen tolkar dette som at ikkje rettskrivinga, men gjerne heller sosiokulturelle faktorar har spela ei stor rolle for val av skriftspråk der (jf. Almenningen 1984: 29). Kva slags sosiokulturelle faktorar det kan vera snakk om, seier derimot ikkje Almenningen noko om.

Arbeidshypotesen min er ein påstand om at det lokale talemålet ikkje har spela noka avgjerande rolle i avgjersla om å innføra nynorsk som skriftspråk i Sogn.

2. Hovuddel

2.1 Bakgrunn – nokre viktige årstal

Elevane i skulen har heilt sidan 1878 kunna snakka sitt eige talemål i skulen. Det året bestemte Odelstinget at

Undervisningen i Almueskolen bør saavidt mulig meddeles på Børnenes eget Talesprog. Efterhaanden opøves de i at forstaa og skriftlig at udtrykke sig i Bogsproget.

Ernst Håkon Jahr kjem i avhandlinga si *Talemålet i skolen* inn på kor ulik argumentasjonen var i byskulane og i landsskulane når det galdt undervisningsspråket til lærarane. Riksmålsfolk hevda at det ville vera ein fordel om lærarane underviste på same språket som elevane møtte i lærebøkene, medan landsmålsfolk meinte at lærarane måtte snakka sitt eige naturlege talemål tillempa elevane (jf. Jahr 1984: 286–289).

I Stortinget den 12. mai 1885 vart landsmålet med 78 mot 31 røyster offisielt jamstelt med det rådande skriftspråket, "vort almindelige Skrift- og Bogsprog", (jf. Kleiva, Karsrud, Søyland og Arnestad 1985: 6).

I 1892 kom målparagrafen om at det var opp til dei lokale skulestyra sjølve kva hovudmål dei ville ha i folkeskulen, men nokre lokale skulestyre byrja alt i 1890 å føra inn landsmålet som undervisningsspråk (jf. Torp og Vikør 2003: 171). I Modalen i Hordaland og Bygland i Setesdalen vart landsmål innført i skulane så tidleg som i 1890. Dei var såleis dei to fyrste kommunane i landet. På både stadene vart landsmålet innført etter initiativ frå to ressurssterke initiativtakarar, lærar og kyrkjesongar Knut Lillejorde i Modalen, og stortingsmann Lars Liestøl i Bygland (jf. Myking 2004). Etter at målparagrafen var innført, var det skuledirektøren si oppgåve å gje tilråding til krinsane om kva undervisningsmål dei burde velja før tilråding frå krinsane gjekk vidare til skulestyra.

I 1901 kjem den fyrste offisielle rettskrivinga i landsmålet, og i 1907 kom den fyrste offisielle rettskrivinga for det dansk-norske skriftspråket.

Men debatten om skriftspråket starta rundt om på bygdene lenge før hundreårsskiftet. Sentralt i debatten for stønad til landsmålet stod Vadheims-resolusjonen som vart send til Stortinget. Her var det ei fråsegn i seks punkt som var vedteken av innpå 100 lærarar i Vadheim i tida 22.–24. september 1884. Denne fråsegna danna føredøme for mange andre skulekrinsar rundt om i landet. To av punkta her (punkt 1 og 3) er interessante i samband med talemål:

- 1) I alle offentlige Skoler, ligesom ved Seminarierne, undervises mundtlig og skriftlig i norsk Bygdemaal.
- 3) I Landsskolen foregaar al Undervisning saavidt mulig paa Modersmaalet. Undervisning i dansk meddeles i dertil bestemte Timer. (jf. Kleiva, Karsrud, Søyland og Arnestad 1985: 9–10)

2.2 Generell argumentasjon for landsmål

Årsaka til målreisinga i Sogn er truleg samansett av mange faktorar. Ein del av desse årsaksfaktorane vil vera sams for heile landet, andre vil vera meir regionale og lokale. Det kan difor vera vanskeleg å trekkja ut talemålet som ein avgjerande faktor. Eg har i dei kjeldene

eg har kome over, prøvd å sjå om det finst argumentasjon der koplinga mellom talemålet og landsmålet er sentral. Det som er heilt sikkert, er at talemålet aleine aldri kunne ha gjeve noka målreising.

Kjell Haugland (1985: 33) hevdar at:

Landsmålet var eit filologisk middel til å setje ut i livet visse synsmåtar, først og fremst av politisk, sosial og pedagogisk karakter.

Han skil målreisingsideologien inn i tre motiveringstypar: Den nasjonale, den sosiale og den pedagogiske. Den siste motiveringstypen vart ikkje minst viktig hjå lærarar. Haugland meiner at framveksten av målrørsla i perioden 1860 til 1880 starta i bymiljøa etter impulsar frå europeisk språkreisingsarbeid. Grunnlaget i Noreg var arbeidet til Ivar Aasen som utarbeidde *Norsk Grammatikk* (1864) og *Norsk Ordbog* (1873), men språket vart fyrst kjent når det vart spreidd gjennom aviser (t.d. gjennom avisa *Dølen* som Åsmund Olavson Vinje gav ut) og litteratur (t.d. Arne Garborg). Den fyrste perioden av målreisings saga fram til om lag 1890 var, som Almenningen og Lien skriv (jf. 1978: 13), i all hovudsak ei litterær tid, for det var enno ikkje mogleg å læra det som bruksmål i skulen.

Ideologien vart spreidd frå sentrumsmiljø og vidare ut på landsbygda, og her fungerte folkehøgskulane som viktige distriktssentra for målarbeid. Henrik Krohn som hadde vore ei viktig drivkraft i skipinga av mållaget *Vestmannalaget* i Bergen i 1886, flytta til Sogndal i 1874. Han var ein sterk tilhengjar av folkehøgskule-tanken og heldt elles fram med målarbeid i Sogn (jf. Krokvik 2002: 25). Haugland seier at folkehøgskulen sannsynlegvis fungerte som den viktigaste rekrutteringsreiskapen i målarbeidet i 1870- og 80-åra (jf. Haugland 1985: 12).

Lærarar og andre einskildpersonar gjerne med bakgrunn i folkehøgskulen og ungdomsforeningar spela ei viktig rolle i det vidare spreingsarbeidet for målreisinga i 1890-åra. Dei var ressurspersonar i lokalmiljøet og vart gjerne kalla "bygdeintellektuelle". Dei fekk stor påverknadskraft av di dei ofte fekk sentrale leiarroller i lokalsamfunnet som lærar, klokkar, gjennom politiske verv i kommunestyra og stundom òg ein plass på Stortinget. Dessutan var mange av dei ivrige ressurspersonar i frivilljuge

organisasjonar. Det overordna og avgjerande argumentet for å velja landsmål/nynorsk, har truleg vore ein nasjonal ideologi om å ha eit språk som byggjer på norske verdiar. Det å endeleg kunna kjempa for eit norsk mål etter så lang tid i union med andre land og språk – fyrst Danmark og deretter med Sverige, har nok fungert som ein viktig pådrivar i denne prosessen. Ved å velja landsmål kunna bygdefolket reint kulturelt òg få heva statusen sin i høve til den urbane overklassen, altså eit sosialt argument. Men i det konkrete spreingsarbeidet har truleg dei praktiske og pedagogiske argumenta om å velja eit skriftspråk som ikkje låg altfor langt borte frå talemålet til elevane, vore mest framme.

Når ein skal reisa eit nytt skriftspråk, er introduksjonsfasen og opplæringsfasen avgjerande. Av den grunn har eg valt å leggja størst vekt på dei argumenta som vart brukte for å innføra landsmålet som skriftmål i skulen Sogn. Eg vil elles òg sjå litt på argument for målreisinga innafor:

- Kyrkje
- Organisasjonsliv
- Diktekunsten

Eg vil så langt eg har kjeldemateriale til det, gje døme frå ulike sognekommunar, men hovudvekta vil liggja på midtre og indre Sogn, dvs. frå Balestrand og innover. Tilgang til autentiske kjelder er likevel eit problem her – i alle fall primærkjelder i form av arkivmateriale eller levande personar, så eg har i stor grad måtta stø meg på andre som har skrive om dette, dvs. sekundærkjelder. Boka til Anders Lothe *Målreisings saga i Sogn og Fjordane* frå 1950 har vore éi av dei viktigaste hovudkjeldene mine. Dei ulike argumenta for innføring av landsmålet er som sagt fletta inn i kvarandre, men folkehøgskulane bygde hovudsakleg på den nasjonale ideologien.

2.3 Folkehøgskulane generelt – Sogndals folkehøgskule spesielt

Folkehøgskulane spela ei svært viktig rolle for målreisinga. I folkehøgskulerørsla var språk og nasjonal identitet fletta saman, for vegen til folkeånd og folkeopplysning gjekk gjennom eige språk. Christopher Bruun var ein av dei sentrale folkehøgskuleideologane.

Han såg på tankane bak målsaka, folkehøgskulen og bondevennrørsla som tre sider av same sak, og han skreiv talane sine saman til boka *Folkelige Grundtankar*, som vart idégrunnlaget både til folkehøgskulen og den frilynde ungdomsrørsla (jf. Nerbøvik 1973: 120). Bruun opna den andre folkehøgskulen i landet i Sel i Gudbrandsdalen i 1867 (jf. Hovdan 1947: 65). Haugland (1985: 22) skriv:

Målsaka var eit hovudelement i høgskuleideologien, og truleg arbeidde dei fleste lærarane medvite for å gjere målfolk ut av elevane. Praktisk opplæring i målet og forkynning av ideologien bak det gjekk vanlegvis hand i hand.

Sogndals folkehøgskule som opna i 1871, var ein av dei fem folkehøgskulane Haugland (1985: 23) vurderer som særleg viktige distriktssentra for målreisinga her i landet. Skulen vart oppretta av teolog Jakob Sverdrup, ein mann som hadde god kontakt med andre førande høgskulemenn som Christopher Bruun. Sverdrup vart ordførar, vald inn på Stortinget og vart seinare kyrkjeminister. (Venstrepolitikaren Johan Sverdrup var farbror hans.) I 1878 vart Jakob Sverdrup utnemnd som sokneprest i Leikanger, og prestesonen Henrik Mohn Dahl overtok som styrar av skulen (jf. Haugland 1985: 24). Dahl hadde sidan 1874 vore lærar ved skulen, og han såg som si viktigaste livsoppgåve å skapa ein opplyst og vel oppseda bondestand. Han var landsmålsmann frå han var ungdom og skreiv fleire dikt på landsmål i dagboka si. Om hans argument for landsmålet skriv Olav Bøyum (1931: 13):

Han var yvertydd um at landsmålet åtte framtid i for seg, ikke berre fordi det var vakkert og klangfullt, men serleg for di det låg nær upp til talemålet i bygdene og difor vilde vera ein framifrå kulturtenar for bonden.

Folkehøgskulen i Sogndal spela ei svært viktig rolle for framveksten av landsmålet i Sogn og på Vestlandet. Denne skulen var den fyrste i landet som skipa til målkurs for lærarar i 1882. Den fyrste gongen i 1882 skipa Dahl for eigne midlar til lærarskeid, der det òg vart undervist i landsmål. Lærarar på dette sommarskeidet som varde i om lag ein månad, var Christoffer Bruun, Dahl sjølv og Olav Sande. Olav Sande stod for landsmålsopplæringa. Denne opplæringa i norsk

skriftspråk var svært viktig for lærarar som arbeidde i folkeskulen, for i lærarskulane kom ikkje folkemålet inn i den munnlege opplæringa før i 1890 og i den skriftlege før i 1902 (jf. Hovdan 1947: 96 og 98). Også i 1885, 1887 og 1903 vart det halde liknande skeid som jamt over samla 50 – 60 lærarar på foredraga. Bøyum (1931: 18) skriv:

Med sitt nasjonale syn var det berre rimeleg at Dahl tidleg tok til å gjeva ungdomen opplæring i landsmål ved skulen sin. Sogndals folkehøgskule var visseleg ein av dei fyrste skular, kanskje den aller fyrste skulen, som tok landsmålsopplæring med på timeplanen sin.

Dahl var i 1884 med på eit lærarmøte i Vadheim der han innleidde til samtale om målsaka. Det var på dette møtet, etter framlegg frå Dahl, dei gjorde vedtak om dei 6 punkta i Vadheims-resolusjonen som vart sende til Stortinget og seinare vart avgjerande for jamstillingsvedtaket. Lothe gjev mykje av æra for vedtaket som seinare førte til jamstillingsvedtaket, til Olav Sande. Sande vart folkeskulelærer i Leikanger, men kom opphavleg frå Kyrkjebø. Lothe skriv då om han (1950: 501): "Det var Olav Sande som med sin agitasjon hadde fyrebutt møtet, og det var han som forma det framlegget som vart vedteke."

Dette vedtaket i Vadheim skal òg ha vorte drøfta på lærarmøte i Hardanger, i Trøndelag, Mørebygdene og Gudbrandsdalen (jf. Sverre Aas 1989: 111).

I 1885 då jamstillingsvedtaket vart vedteke, var Dahl sjølv på tinget som varamann og var såleis med og stemde vedtaket igjennom.

Lothe (1950: 265) skriv om Sogndal:

Ved Henrik Krohn og Sogndals folkehøgskule og ved dei norskdoms-bladi Jens Kvåle gav ut vart Sogndal den fyrste midstaden for målreisingi i Sogn.

I 1896 gav Henrik Mohn Dahl frå seg styrarposten til etterfylgjaren Olav Hauge. Olav Hauge var oppfostra i Dahl si ånd, og han bar måltanken vidare.

I folkehøgskulen ser det altså ut til at både dei nasjonale, sosiale og pedagogiske argumenta er vovne saman, og at pådrivarane her

t.d. folkehøgskulestyrar Mohn Dahl både i rolla som styrar og som praktisk tilretteleggjar og med verv på Stortinget, har vore ein viktig pådrivar i målreisinga i Sogn.

2.4 Skulespråket

Det er vanleg argumentasjon å hevda at talemålet spelar ei viktig rolle på fleire område: sosialt, for sjølvkjensla, kulturelt og som grunnvoll og stønad for skriftspråket (jf. Ølmheim 1983: 10–11).

Sverre Aas (jf. 1981: 114) skriv at lærar og tingmann Anfinn Refsdal frå Vik skal ha vore fadder til målparagrafen i 1892. Etter at målparagrafen var vedteken, gjekk fleire lærarar utan vidare over til å bruka nynorsk, og han kjem med eksempel på lærar(ar) frå Naddvik (Årdal), Ornes (Hafslo), Leikanger, Vik, Balestrand og Kyrkjebø.

Målbyte frå riksmål til landsmål gjekk roleg føre seg i dei fleste skulekrinsane rundt om i sognebygdene. Dei fleste skulekrinsane bytte til nynorsk hovudmål i perioden 1903–1907 (jf. Lothe 1950: 322) I fylgje Lothe (jf. Lothe 1950: 259–277) ser det ofte ut til å vera lokale folkeskulelærarar som er pådrivarar i målreisinga i Sogn, men i tillegg førte mållaga og ungdomslaga agitasjonen utover i grendene (jf. Lothe 1950: 265).

I 1942 stod det att tre bokmålskrinsar i Sogn, og det var Hegg på Borgund (som i dag ligg i Lærdal kommune), Øen i Hyllestad og Myrdal i Aurland kommune. Årsaka til at Myrdal skilde seg ut, var at det her var kome mange tilflyttarar i samband med jernbaneutbygginga.

A. Richter som var teolog og skuledirektør i Bjørgvin bispedøme i tida fram til 1904, representerte den tradisjonelle embetsstandskulturen ved å fråråda landsmålet i krinsane. Han meinte at landsmålet ville vera ein ulempe både sosialt og med tanke på vidare utdanning for elevar frå bygdene (jf. Myking 2004). Den neste skuledirektøren, Kullmann, sat fram til 1910, og han var meir nøytral i målspørsmålet, men var oppteken av at alt skulle gå rett føre seg (jf. Myking 2004). Olav Vevele, som vart skuledirektør i Bjørgvin bispedøme i perioden 1910–1933, var derimot ein viktig pådrivar for overgangen til nynorsk.

Når det gjeld argument for landsmålet i Bjørgvin bispedøme, seier Vevele (1936: 5):

Den nasjonale vekkjing frå 1903 og nokre år frametter hadde fare som eit friskt ver yver landet. Det kom til syne på den måten og, at folket vilde reisa opp att det norske målet. Etter at målparagrafen var komen inn i skulelovi i 1892, gjekk ein og annan krinsen yver til nynorsk framigjenom 1890-åri, men frå 1903 til 1907 vart nynorsk hovudmål i mange krinsar i bygd etter bygd. Likesom den politiske unionen med Sverige var løyst, vilde dei og løysa målunionen med Danmark.

Dette sitatet viser at den nasjonale ideologien om å få eit språk som bygde på det norske, stod sterkt. Ein del stader vart det kjempa ein kamp mot riksmålstilhengjarar før målbyttet skjedde.

Eit eksempel på slik strid finn me i Lærdal. Skulestyret vedtok i 1908 at nynorsk skulle vera skulemål der i alle krinsar med unntak for krinsane Berge og Hegg på Borgund, der dei skulle ha bokmål. Grunnen til den kvasse striden skal ha vore at Bjørnson og riksmålssekretær Brun reiste rundt og tala imot målsaka. I tillegg var også soknepresten og dokteren i bygda ivrige riksmålsmenn, og dei kjempa kvar på sin måte for å halda på riksmålet og få vekk att den vedtekte nynorsken (jf. Lothe: 324–329).

Soknepresten og dokteren greidde å få ein del foreldre med seg både mot nynorsken og lærarane, så dei fekk i stand ein privat skule i ein av nynorskkrinsane, der ein kar ifrå Kristiansand vart lærar. Opplæringsmålet skulle her sjølvsagt vera bokmål. Såleis fekk dei ein lærar som lærte dei eit skriftspråk og eit talespråk som låg langt frå deira eige. Eit par døme frå Vevle si vitjing i denne private skulen illustrerer dette dilemmaet. Elevane las nokså lydrett frå Nordahl Rolfsen si lesebok. Læraren retta dei mot sitt eige sørlandske talemål. Ei jente las "bred" med tydeleg d-uttale, og læraren rettar då til "bre". Men jenta gjentok likevel den lydrette uttalen. Då læraren så spurde: "Se nu på veien. Hvad sier du den er?" Jenta svara: "Me segjer at vejen er brei". "Nei, nei," sa læraren, "vi sier at veien er bre". (Vevle 1936: 12).

Ei anna jente i den same skulen fekk etter å ha lese eit avsnitt i leseboka spørsmålet: "Hvorfor falt Beate i brønnen?" Så svarar ho: "Dei var so haole dei stokkadn ho gjekk pao." "Nei", sa læraren, "de var så glatte."

Desse døma frå Lærdal viser både koplinga mellom det nasjonale og det pedagogiske. Dessutan syner det kor mykje ressurssterke enkeltpersonar hadde å seia i målbytesamanheng. Då soknepresten og dokteren fekk seg nye jobbar andre stader i landet, vart nynorsken einerådande i Lærdal som i andre sognebygder. I 1911 skal alle lærarane, med unntak for privatlæraren i Tønjum som tala norsk-dansk, ha snakka bygdemål i Lærdal og på Borgund (jf. Vevele 1936: 12 og Lothe 1950: 339).

Vevle bygde òg på argument om at det var lettast for borna å læra når dei fekk bruka eit språk som låg nærast deira eige talemål, og han meinte at dei vestlandske bygdemåla låg nærast inn til nynorsk (jf. Vevele 1936: 21). Dette var såleis eit viktig pedagogisk argument om å gå frå det kjende til det ukjende, frå det heimlege til det framande, frå det lettare til det tyngre (jf. Vevele 1936: 25)

Ved å velja eit nynorsk skriftspråk hevda han at ein ville få både nasjonal og kulturell reising.

Ei blanding mellom nasjonale og pedagogiske argument, der verdien til det lokale talemålet står sterkt, ser me òg eksempel på i Årdal. Årdal gjekk over til landsmål i alle krinsar i 1907. Framlegget til det kom frå P.K. Hestetun. Det kan vera verdt å sitera grunngevinga hans som er attgjeven hjå Tomas Hæreid (1931: 104):

Som det no er, at heimen hev eit mål og skulen eit anna, fær dei som veks upp, aldri eit fullgodt mål. Det norske målet hev dei ikkje havt opplæring i. Av det dansk-norske hev dei lært noko her og noko der. Ord og vendingar snikjer seg då inn i heimemålet. Det vert knot og det vert ei kløyving som aldri heilt jamnast ut. Ungdomen vert lite målfør, kjenner seg utrygg og vert uklår i si målkjensla. Eit mål lyt lærast til gagns. Tvo kann det ikkje vera. – Og då det syner seg at med det framande vinn ein ikkje fram, er det einaste vegen å stiga heilt over på norsk grunn.

Sogndal var ein annan kommune der det vart strid i målspørsmålet. I utgangspunktet vart landsmålet valt som opplæringsmål i 1908, men i praksis kanskje alt frå 1898 pga. at lærarane tok det i bruk før den tid. Debattane om målval kom i dei åra riksmålsfolka fekk inn representantar i skulestyret. Såleis vart det i 1912 vedteke at den skriftlege undervisninga i folkeskulen frå hausten 1912 skulle vera på riksmål i krinsane Kaupanger, Haukås, Lomelde og Fimreite. Men i

Kaupanger vart krinsvedtaket omgjort av di det kom fram at tre personar som retteleg høyrde til krinsen, var nekta å røysta. Haukås krins vart nedlagd i 1915. Lomelde og Fimreite vart formelt verande riksmålskrinsar fram til eit nytt vedtak i 1920. Frå då av har det vore ro i målspørsmålet i Sogndal (jf. Lothe 1950: 339–342). Trass i desse formelle vedtaka, kan det sjå ut til at det i praksis ikkje vart gjennomført noka riksmålsopplæring i krinsane Lomelde og Fimreite heller. Lothe (1950: 343) skriv:

Borni heldt fram med å bruka landsmål og ville ikkje ha det onnorleis enn dei andre borni i heradet. Serleg vart det slik då dei i 1916 fekk Lars Uglum til ny lærar der ute.

I Høyanger var nynorsk hovudmål før fabrikkverksemda tok til. Randi Solheim, som er i gang med ei doktoravhandling om talemålet i Høyanger, har skrive litt om målstrid i Høyanger. Høyanger høyrde tidlegare til det som heitte Kyrkjebø kommune. Solheim skriv: "[...], skulen i Høyangsfjorden hadde brukt landsmål heilt sidan 1903." (jf. Solheim: under arbeid) Med den store innflyttinga av riksmålsfolk i samband med industriutbygginga, oppstod det skulemålsstrid i 1920-åra. I 1924 vart dessutan Høyanger Riksmålsforening skipa. Ein måte å døyva målstriden på var å tillata sideklassar i den eine målforma. Det vart gjort både på industristadene Odda og Høyanger, der ein fekk sideklassar i nynorsk. (jf. Vevle 1936: 19 og 21). Frå 1975 har nynorsken vorte einerådande att i skulen i Høyanger (jf. Verlo 1993: 110) trass i at mange synest at dialekten deira der ligg nærare bokmål enn nynorsk. Astrid Kittang Verlo, som har skrive hovudoppgåve om haldningar til nynorsk og bokmål som skulemål i Måløy og Høyanger i 1993, seier (Verlo 1993: 167): "Å bruke nynorsk ser ut til å vere ein naturleg del av identiteten til ein stor del av innbyggjarane i Høyanger." Ein av informantane hennar seier òg (Verlo 1993: 146): "vi er trass alt sogningar – sjølv om dialekten vår ikkje alltid går i nynorsk lei." Dette kan vitna om at sogningar har ei sterk regionalkjensle for nynorsk.

2.5 Kyrkjespråket

Skepsisen til å innføra nynorsk som skriftmål i kyrkja var stor blant folk flest, men argumenta bygde ofte på fåkunne og trongsyn, dvs. at folk var uopplyste. Eit slikt fåkunneargument var t.d. det at bokmålet var Guds eige mål, slik at nynorsk ville tyda å ta gudsdordet frå dei. I tillegg vart det ofte hevda at ein ikkje kunne ha gudsmålet på eit språk ein banna på, og ein ville ha lærebøkene på målet Jesus tala (jf. Vevle 1936: 6). Landsmålet vart sett på som udana. Dessutan tala presten dansk i kyrkja, så det var ei vanvyrding å bruka landsmålet til å snakka om det heilage. Mykje av denne vankunna skuldast at folk aldri hadde sett landsmålet i bøker og blad og ikkje kjende det att når dei såg det prenta. Somme hevda dessutan at bokmål var kulturmålet.

Ein konservativ kristen sogndalsbonde skal etter det eg har fått høyra (jf. samtale med Kåre Hildeskor 12.12.04) ha sagt at nynorsken kom frå Helvete. Han skal ha fått til ei ordning med at det vart halde éi bokmålgudsteneste i kyrkja for året.

I Lærdal var Bispen på visitas og la merke til at målstriden hadde ført til at kyrkjelyden verka kløyvd i to flokkar som stod mot kvarandre. Bispen skal så ha sagt til soknepresten: "De kan være for mig hvad De vil, målmann eller riksmålsmann, jeg er riksmålsmann. Men De må huske på at De er sjelesørger her ikke alene for riksmålsfolket, men også for målfolket." (Lothe: 329)

Etter det Lothe kjenner til (jf. Lothe 1950: 406) skal Torleiv Farnes, som var i Lavik prestekall frå 1901–03 og Rasmus Haugsøen, som var sokneprest i Solund i perioden 1903–1907 og kom frå Masfjorden, ha vore med dei fyrste som preika på nynorsk i kyrkja i Sogn. Eldre folk skal ha vorte harme og gått ut or kyrkja og slege dørene etter seg når Haugsøen byrja å preika. Han møtte på kommentarar frå kyrkjefolket som: "Ja, du vert ein god preikar, men dette målet likar me ikkje" (Lothe 1950: 417). Andre spurde om han ikkje kunne preika på det målet dei var vande med. Som svar på slike innvendingar, svara Haugsøen: "[...] eg kjem dykk mykje nærare på ny-norsk, som eg likar best." Eit anna argument som vart brukt mot nynorsk som kyrkjespråk der, kom frå ein tidlegare ordførar i Solund. Han samanlikna nynorsk og bokmål med kvardagsklede og

sundagsklede. Når ein gjekk inn i Guds hus, skulle ein difor ha sundagsklede på (jf. Lothe 1950: 418). Ein gong Haugsøen skulle preika i Straumen kyrkje i Ytre Solund, eit typisk fiskarsamfunn, hadde kyrkjelyden førebudd seg til å gå i protest i det presten byrja preika si. I ei fullstappa kyrkje var det likevel berre ni stykke som reiste seg og gjekk, resten vart sitjande, og då kom sidan ein del av dei smygande inn att (jf. Lothe 1950: 418–19). Ungdomane skal ha gledd seg over at presten brukte landsmålet, men dei eldre likte det ikkje og truga endåtil med å melda seg ut or statskyrkja om ikkje presten slutta med det (jf. Peder Hovdans arkiv: mikrofilm). Talemålet vert her altså brukt som eit viktig argument.

Den viktigaste grunnen til motstanden mot nynorsk i kyrkja, har truleg vore vanen. Motstanden mot landsmålet kan òg sjåast på som det Myking i hovudoppgåva si om målreisinga i Nord- og Midthordland i 1981 (jf. Myking 1981: 135) kallar eit overgangs- og generasjonsproblem, for landsmålet representerte trass alt eit nytt språk som generasjonen før ikkje hadde fått opplæring i.

Usekje i målsaka kunne òg gå mellom generasjonane innafor den same familien. Eg vil her koma med eit eksempel frå mi eiga slekt frå Aurland. Oldefar min Hans Ytreli gjekk på Sogndals folkehøgskule skuleåret 1878/79 og våren 1880 og på seminaret på Hamar 1881–1883. Eg har sett minnebøkene hans frå desse opphalda, og venene hans skriv til han på riksmål. Sjølv vart han lærar og bonde i Aurland og ein ihuga målmann. Svigerfar hans i Aurland, Eirik Otternes, som òg var bonde, var i ein periode ordførar i Aurland, men han var riksmålsmann. Så trass i at dei var gode vener, var dei usamde i målspørsmålet.

I 1910 feira Eirik Otternes og kona hans Marta gullbryllaup, og oldefar min skreiv song til dei på landsmålet. Eit lite utdrag frå denne songen var slik:

Du streid for sparsemd etter Jaabeks and,
 og folket deg heidra med ordførar stand,
 og valmann du vart og kommisær,
 og no er borni dine samlade her for aa ynskja til lukka og gratulera
 og be nedyver deg fred og æra.

Då songen var ferdig framført, skal svigermor hans Hans, ho Marta ha sagt: "Songen var fine han, men han var pao maolet."

2.6 Organisasjonslivet

Henrik Krohn, som stod bak skipinga av *Vestmannalaget* lukkast aldri med å få til ei landsomfemnande overbygning. Laget var kanskje òg i for stor grad samansett av og styrt av folk frå den politiske venstresida til at det let seg gjera å få til eit nasjonalt samlag (jf. Haugland 1985: 18). I fylgje Haugland (jf. 1985: 20) skjedde ikkje organisasjonsgjennombrøtet i målrørsla før kring 1900 då fylkeslaga vart skipa. I Sogn og Fjordane fylke vart *Firda mållag* skipa i 1900. Dei fyrste frilynte ungdomslaga kom til i 1870-åra. Her var målsaka innarbeidd som eit ideologisk kjerneelement, og denne rørsla var såleis ein viktig støttespelar for målsaka. Såleis hadde arbeidet for eit norsk mål ein naturleg og brei plass her. Ofte var det òg mykje dei same medlemene som var med i både målrørsla og i ungdomslaga.

I kapittelet om Aurland ungdomslag i band I av Aurland bygdebok skriv Anders Ohnstad at mange av dei som hadde gått på Sogndals folkehøgskule vart spreidde utover i bygdene og vart leiande i ungdomslaga. Vidare seier han: "Dei [elevane] kunne hevda seg i eit ordskifte, skriva i bladi og ta aktivt del i bygdii sitt styre og stell" (Ohnstad 1962: 455). I fleire av ordskifta og foredraga i ungdomslaget i tidbolken 1886 – 1900 er målsaka oppført som diskusjonstema. Dette viser endå ein gong kor viktig folkehøgskulen var for målreisinga i Sogn.

Også andre ungdomslag i Sogn var opptekne av målsak. Frå Balestrand ungdomslag skriv A. Skåsheim (1934: 246): "Målsaki var tvo ganger uppe til ordskifte. Dei var samde um at dansk mål høver ikkje for det norske folk, og at norsk mål må verta rådande i landet." Mållag skipa dei i Balestrand i 1904 (jf. Skåsheim: 247). Her er det såleis det nasjonale argumentet som er framme.

2.7 Diktekunsten

Ein viktig arena for fremjing av nynorsken var litteraturen. Det store gjennombrøtet for litteratur på landsmål kom i 1890-åra (jf. Haugland 1985: 27).

Almenningen hevdar at den fyrste målreisingstida var ei dialekttid (jf. Almenningen 1984: 15). Mange forfattarar i ulike delar av

landet tok utgangspunkt i talemålet sitt. Dette galdt mellom anna forfattaren Olaus Fjørtoft frå Sunnmøre som valde *e*-infinitiv og ending på *-ene* i fleirtal hokjønn. Forfattaren Steinar Schjøtt, som var føregangsmannen bak midlandsnormalen i 1901, retta seg etter telemålet med former som "gjentunne" og "boki" (jf. Eskeland 1936). Olav J. Høyem frå Byneset utafor Trondheim hadde ein dialektfarga språktone. I 1873 gav han ut boka *Barn-lærddomen eller den litle katekjesen hans Morten Luther*, og her skriv han mellom anna "Eg tru på Helig-anden, den helige al-manna folk-samlingja, samnøytet åt de heligom [...]" (jf. Venås 1981: 339–40). Høyem hadde ein pedagogisk-språkleg tankegang med å ta utgangspunkt i det heimlege språket.

Frå Sogn er det naturleg å nemna forfattaren Bolette Pavel Larsen som vart fødd i 1847 og kom frå Sogndal. Ho var bokmeldar i Bergens Tidende og skreiv elles skjønnlitteratur. Forteljningane, som t.d. boka *Smaoe Skjeldringa* skreiv ho på sognemålsdialekt med ei parallellutgåve på dansk-norsk. Når ho ikkje skreiv dansk-norsk, føretrekte ho sognemål. Ho skreiv òg brev til forfattarar som t.d. Arne Garborg. Dessutan var ho aktiv i Vestmannalaget og arbeidde aktivt for landsmålet. Det kan altså sjå ut til at Pavels Larsen har kombinert nasjonale argument og talemålsargumentet.

Det nye skriftspråket til Aasen kan såleis sjå ut til å ha utløyst ein kulturell rikdom. Kjell Venås (1981: 346) seier at det kunne verke til kulturell frigjering, og at det kunne bli ei sosial og pedagogisk lyftestong for allmugen.

3 Avslutning

3.1 Koplinga mellom dialekt og nynorsk i dag

I dag er koplinga mellom dialekt og nynorsk i Sogn med og styrkjer den nasjonale målreisinga.

Sogndølen og artisten Olav Stedje har med nynorsksongane sine i nyare tid stundom late det skina gjennom litt av den lokale sognedialekten, t.d. *Ein nordmann sin draum* der han mellom anna syng om å "dra til Spania i maonaskin".

Dei siste par åra har dei i Årdal hatt eit arrangement dei har kalla "Målrock". Her inviterer ein artistar til å syngja på dialekt eller

nynorsk. På nettsidene til *Stiftinga Målrock* skriv dei (<http://www.malrock.no/>): "Vår visjon er å skipa til eit arrangement der nynorsk og dialekt vert synleggjort som eit levande språk, og for dei unge."

Det å skriva nynorsk i Sogn ser i dag ut til å vera ein del av den samla identiteten. Den regionale kjensla er så sterk at òg ein stad som Høyanger vel nynorsk. Dei enkelte lokale dialektformene ser ut til å ha lite å bety for skriftspråket i Sogn. Eit døme frå ein av informantane i avhandlinga mi kan illustrera dette.

Informant 9 likar ikkje nynorsk av di det er så mange løgne og ukjende ord der. Bokmål er av di det er så utbreidd i media og på Internett, enklare å bruka seier han.

Trass i negativ innstilling til nynorsk, har han likevel gode argument for å halda fram med å skriva det:

- Intervjuar: *Kva som er ditt hovudspråk då?*
 Inf 09: *Det er jo nynorsk.*
 Intervjuar: *Skal du nokon sinne skifta eller?*
 Inf 09: *Nei, eg kjem nok alltid til å bruka nynorsk.*
 Intervjuar: *Kvifor det?*
 Inf 09: *Nei, det jo, det jo sånn. Det er det språket som er laga for dei med dialekt då.*
 Intervjuar: *Ja?*
 Inf 09: *Det er jo alle dialektane er blitt samla til eitt språk.*
 Intervjuar: *Mm.*
 Inf 09: *– og det er jo nynorsk.*
 Intervjuar: *Ja.*
 Inf 09: *Og eg pratar jo mi dialekt, og då lyt eg nesten bruka nynorsk då.*
 Intervjuar: *Føler du deg forplikta til det?*
 Inf 09: *Ja.*
 Intervjuar: *Ja.*
 Inf 09: *– det gjer eg nok, men eg har ikkje noko imot å lesa bokmål og sånt.*

Han vil altså alltid halda seg til nynorsk som hovudspråk, for det språket er laga for dei med dialekt, seier han, og han snakkar jo

dialekt. Han svarar såleis ja, når eg spør om han føler at det då pliktar å snakka dialekt.

3.2 Konklusjon

Argumenta for målreisinga i Sogn er samansette. Nærleiken til det lokale talemålet har ein sentral plass, men dei spesifikke språktrekka i sognemålet som t.d. *i*-formene, ser ikkje ut til å ha vore framme i diskusjonen om val av skriftspråk slik som i Trøndelag.

Det er vanskeleg å skilja ut talemålet aleine og sjå kor stor rolle det spela. Dialekten aleine ville likevel truleg aldri ha vore nok. Tida det skjedde i, nasjonal frigjeringsstid, bondereisinga og opplysnings-tanken må få mykje av skulda eller æra for at det kunne skje. Såleis har nasjonale, sosiale og pedagogiske argument vore vovne i kvarandre. Den viktigaste føresetnaden er truleg likevel mange av dei ressurssterke einskildpersonane som ivra for og hadde makt og påverknad i lokalsamfunnet. Blant desse er det særleg miljøa kring folkehøgskulane som gav kveik til så mange lærarar og bønder på bygdene. Mange av lærarane hadde ei svært idealistisk innstilling og dessutan såg dei i praksis kor vanskeleg det var for borna å slita med dansk-norsken. Lien (1981: 355) skriv:

Det var ikkje noko rart dette, at det var lærarane som stilte seg i brodden for målreisinga. Dei møtte problemet med det danske målet i sitt daglege strev, det var dei som stod nærast til å merka kor vanskeleg det var for borna å skaffa seg bokleg lærdom gjennom det framandslege danske målet.

Målstriden i Sogn har gått mellom riksmålsfolk og landsmålsfolk, der både dei ideologiske og dei praktisk-pedagogiske argumenta har stått sentralt. Politisk har partiet Venstre og såleis òg målfolka vore i fleirtal.

Rundt omkring i bygdene både i Sogn og elles på Sør-Vestlandet (jf. Myking 1981: 160) var det nok likevel dette praktiske pedagogiske omsynet med attkjenning av sitt eige mål som vog tyngst. Som eit siste døme på dette vil eg dra fram att folkeskulelærar Olav Sande. Lothe skriv at Sande hadde vorte målmann i ungdomen, men at det var fyrst då han byrja som lærar, han verkeleg innsåg kor viktig dette

arbeidet var. Lothe skriv om Sande sitt møte med elevane i skulestova på denne måten (1950: 500):

Her fekk han sjå det meiningslause måltyningsarbeidet som vart drive ved å læra borni dansk mål, og han la merke til korleis borni lika seg og kjende seg heime når dei fekk syngja ein song eller lesa eit stykke på nynorsk. Han var vel den fyrste i Sogn som tok til motnæle mot dansken i folkeskulen og kravde at borni skulde få bruka sitt eige mål i tale og skrift. Sjølv brukte han alltid talemålet både i skulen og elles.

Dette sitatet viser at det her er skapt ein identitet mellom nynorsken og sognemålet, der skriftspråket og talespråket vert sedde på som så like at ein i Sogn ikkje ein gong stiller spørsmål ved om det er skilnad mellom dei.

Det lokale talemålet ser samla sett ut til å ha hatt ein sentral plass i målreisinga i Sogn, men det er likevel vanskeleg å isolera og måla kor store rolle talemålet har spela som påverknadsfaktor.

Kjelder

- Almenningen, Olaf og Åsmund Lien. 1978. *Striden for nynorsk bruksmål*. Oslo: Samlaget.
- Almenningen, Olaf. 1984. "Dialektlina i trøndsk målreising". I: *Mål og makt*. Nr. 4: 13–30.
- Bøyum, Olav. 1931. *Sogndals Folkehøgskule i 60 år 1871–1931*. Vik i Sogn: Sogns høgskulelag.
- Eskeland, Lars. 1936. *Framveg og avvegjar for norsk målreising*. Bergen: A.S Lunde & Co's forlag.
- Haugen, Einar. 1966. *Riksmål og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugland, Kjetil. 1978. *Striden om skulemålet: frå 1860-åra til 1902*. Oslo: Samlaghet.
- Hildeskor, Kåre. (Telefonsamtale 12.12.2004)
- Hovdan, Peder. 1947. *Eit norsk Noreg*. Oslo: Samlaget.
- Hæreid, Tomas. 1932. "Folkeskulen". I: Laberg, Jon (red.). *Årdal i Sogn. Bygd og ætter*. 88–105. Bergen: I kommisjon hjå A.S Lunde & Co's forlag.
- Hæreid, Tomas. 1932. "Lag og lagsliv". I: Laberg, Jon (red.). *Årdal i Sogn. Bygd og ætter*. 167–180. Bergen: I kommisjon hjå A.S Lunde & Co's forlag.

- Jahr, Ernst Håkon. 1984. *Talemålet i skolen. En studie av drøftingar og bestemmelser om muntlig språkbruk i folkeskolen (fra 1874 til 1925)*. Oslo: Novus.
- Kleiva, Turid, Bjørn Karsrud, Aud Søyland og Inger Helene Arnestad (red.). 1985: *Nynorsk av hjartans lyst*. Oslo: Samlaget
- Krokvik, Jostein. 2002. *Henrik Krohn. Vestmannaalagsreisaren og målreisaren 1826 – 1879*. Bergen: Norsk Bokreidingslag.
- Lien, Åsmund. 1981. "Nynorsken i skuleverket". I: Almenningen, Olaf m.fl. (red.). *Målreising i 75 år*: 350–382. Oslo: Fonna Forlag.
- Lothe, Anders A. 1950. *Målreisingssoga i Sogn og Fjordane*. Stryn: Firda
- Mållag m.fl. Myking, Johan. 1981. *Språk og stril. Målreising i Nord- og Midthordland 1885–1922*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Myking, Johan. 2004. "Då landsmålet kom til Nordhordland". I: *Nordhordland*. 22. og 24.12.04
- Nerbøvik, Jostein. 1973. *Norsk historie 1870–1905*. Oslo: Samlaget.
- NRK fylkesraket. <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk-sogn-og-fjordane/fylkesleksikon/2027836.html> (nedlasta 14.12.2004)
- NSDs politikerarkiv. <http://www.ned.uib.no/data/posys/> (nedlasta 14.12.2004)
- Nynorskordboka*. 1998. Oslo: Samlaget.
- Ohnstad, Anders. 1962. *Aurland bygdebok fram til om lag 1920*. Bergen: Aurland sogelag.
- Skåsheim, A. 1934. "Ungdomslag". I: Laberg, Jon (red.). *Balestrand. Bygd og ætter*: 245–250. Bergen: I kommisjon hjå A.S Lunde & Co's forlag.
- Solheim, Randi. under arbeid: *Språket i smeltegrøtta – Ein studie av talemålsutviklinga i industrisamfunnet Høyanger* (arbeidstitel). Dr. art. avhandling, NTNU.
- Stiftinga Målrock. Nedlasta 2.12.2004. <http://www.malrock.no/>
- Torp, Arne og Lars S. Vikør. 2003. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. 3. utgåve. Oslo: Gyldendal.
- Venås, Kjell. 1981. "Frå folkemål til skriftmål". I: Almenningen, Olaf m.fl. (red.). *Målreising i 75 år*: 313–349. Oslo: Fonna Forlag.
- Verlo, Jorunn Kittang. *Holdningar til nynorsk og bokmål som skulemål i Måløy og Høyanger*. 1993: Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Vevle, Olav. 1936. "Minne um målbyte i Bjørgvin bispedøme frå 1910 til 1933". I: Indrebø, Gustav (red.). *Norsk Aarbok*. Bjørgvin: A.S Lunde & Co.s Forlag.
- Ytreli, Hans. 1910. *Gullbrudlaupssong for Eirik & Marta Otternes 11. januar 1910*. Uprenta.

Ølmheim, Per Arvid. 1983. "*...sa sogningen til fjordingen*". Bergen: Sogn Mållag, Firda Mållag.

Aas, Sverre. 1989. *Frå allmugeskule til grunnskule i Sogn og Fjordane*. Oslo: I kommisjon hos Didakta Norsk Forlag a.s.